

Original article

Özel Eğitim Öğretmenlerinin Uygulamalı Davranış Analizi Kapsamında Sosyal Becerilere Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi

An Investigation of Special Education Teachers Perspectives on Social Skills within the Scope of Applied Behavior Analysis

Abdullah Bilgin Kaymaz ^{a, *} & Salih Zeki Genç ^b

^a Ministry of National Education, Special Education Specialist, Istanbul, Türkiye

^b Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Education, Department of Primary Education, Division of Classroom Teaching, Çanakkale, Türkiye

Özet

Bu araştırma, özel eğitim öğretmenlerinin uygulamalı davranış analizi kapsamında sosyal beceri öğretimine ilişkin görüşlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması desenine göre yürütülen bu araştırma, İstanbul İli Beylikdüzü ilçesinde görev yapmakta olan 27 özel eğitim öğretmenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri araştırmacı tarafından geliştirilen ve uzman görüşleriyle şekillendirilen katılımcı demografik bilgi formu ve 10 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Toplanan veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre öğretmenlerin büyük çoğunluğu UDA'nın sosyal beceri öğretiminde etkili bir yaklaşım olduğunu belirtmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özel Eğitim, Uygulamalı Davranış Analizi, Sosyal Beceriler, Özel Eğitim Öğretmenleri

Abstract

This study aims to reveal the opinions of special education teachers regarding social skills instruction within the scope of Applied Behavior Analysis (ABA). The research was conducted using a qualitative case study design and involved 27 special education teachers working in the Beylikdüzü district of Istanbul. The data were collected through a demographic information form developed by the researcher and shaped by expert opinions, along with a semi-structured interview form consisting of 10 questions. The collected data were analyzed using content analysis. According to the findings, the majority of teachers indicated that ABA is an effective approach for teaching social skills.

Keywords: Special Education, Applied Behavior Analysis, Social Skills, Special Education Teachers.

Received: 03 November 2025 * **Accepted:** 30 December 2025 * **DOI:** <https://doi.org/10.29329/baflas.2025.1404.2>

* Corresponding author:

Abdullah Bilgin Kaymaz is a Special Education Specialist living in Istanbul, Türkiye. He works at the Ministry of Education. His research interests include special education, educational sciences, and learning processes.
Email: kymza34@gmail.com

GİRİŞ

Bireylerin yaşantı alanlarının tümünde gösterdiği becerilerin dayanağı eğitimidir. Ancak her birey ayrı bir öğrenme stiline ve sürecine sahiptir. Bazı bireyler genel eğitimden farklı olarak ayrıca bir destek eğitime ihtiyaç duymaktadır. Bu özellikleri taşıyan bireyler için özel eğitim hizmetleri sunulmaktadır. Özel eğitim, özel gereksinimli bireylerin birtakım engelleri aşmalarında ya da engel derecesini en aza indirerek yaşam kalitelerini artırmada yardımcı olan bir eğitim programı olarak belirtilebilir. Özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin toplumsal yaşama katılabilmeleri için sosyal becerilerle beraber tüm gelişim alanlarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Özel gereksinimli bireylerin istedik yönde gelişim göstermelerinde en büyük rolü özel eğitim hizmetleri almaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne (2018) göre, "özel eğitim, bireylerin gelişim özellikleri, yetenekleri ve ihtiyaçları dikkate alınarak hazırlanan özel eğitim programları ile sunulan bir eğitim hizmetidir." Bu tanım özel eğitimin, bireyin mevcut potansiyelini ortaya çıkararak bunu istedik düzeye taşımayı amaçladığını vurgulamaktadır. Smith (2007) gelişimsel farklılığa sahip çocukların öğrenme durumlarına göre tasarlanan bireyselleştirilmiş eğitim programının (BEP) uygulanması olarak özel eğitimi tanımlamaktadır.

Özel eğitimin nihai amacı özel gereksinimli bireyleri duygusal, sosyal ve bilişsel alanlarda kendilerine yetebilir seviyeye çıkarmak, günlük yaşamlarında üretken bireyler olmalarını sağlamak ve mevcut yeteneklerini istedik yönde kullanmalarına imkân tanımaktır (Ergül, Baydık ve Demir, 2013). Özel gereksinimli bireylerin, bireysel farklılıklarına göre hazırlanmış program ile çocukların yetersizlik durumuna göre özel eğitim hizmeti sunulmaktadır (Çağlar, 1998). Özel eğitim, gelişim alanlarının en az bir tanesinde akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ihtiyaçları için sürdürülen faaliyetler bütünü olarak değerlendirilmektedir (Sucuoğlu vd., 2010). Özel eğitim aynı zamanda bireylerin yetersizliklerinin engelle dönüşmesinin önüne geçerek sahip oldukları potansiyellerini en üst düzeye taşımayı amaç edinen eğitim sürecidir. Özel eğitim özel gereksinimli çocukların eğitiminde alanda yetişmiş uzmanların geliştirdikleri eğitim programlarıyla bireysel özelliklerin de dikkate alınarak uygun ortamda sunulan eğitim sürecini kapsamaktadır (Özsoy, Özyürek ve Eripek, 2002). Özel gereksinimli bireylerin gelişimi için bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) hazırlanarak daha çok kaynaştırma eğitimi gibi en az kısıtlayıcı ortamlarda sunulan özel eğitim, bireyleri bağımsız yaşam becerilerine hazırlamayı amaçlamaktadır (Akçamete, 2019). Özel eğitimde bireysel ihtiyaçlar esas alınmakta ve bireylerin toplumla bütünleşmeleri temel amaç olarak görülmektedir (Bateman, Linden, 1998). Kırk ve Gallagher (1989) ise özel eğitimi, bireylerin tüm gelişim alanlarını destekleyen, düzenleyen eğitim hizmetleri olarak tanımlamamaktadır. Bu tanımlar özel eğitimin akademik başarıyla beraber sosyal, duygusal gelişim alanlarında da bireyin ilerlemesinin önemli olduğunu göstermektedir.

Özel eğitime ihtiyaç dünyadaki gelişmelere rağmen sürekli artış eğilimindedir. Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO, 2020) göre engel oranı dünya nüfusunun yaklaşık %15'ine denk gelmektedir. Bu oran

yoğun bir destek eğitimi ihtiyacı doğurmaktadır. Özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin aktif bir öğrenme süreci içinde toplumla kaynaşmaları özel eğitim hizmetleri tarafından amaçlanmaktadır (Akçamete, 1998).

Türkiye’de özel eğitim alanındaki gelişmeler özellikle son yıllarda önemli ilerlemeler göstermiştir. Özel eğitimin yasal çerçevesinin 1980’li yıllarda oluşturulmasıyla bu alana yönelik uygulamalarda düzenlemeler yapılmıştır (Yılmaz, 2010). Ancak toplumdaki farkındalık düzeyinin yeterli düzeyde olmaması alanla ilgili sorun yaratmıştır. Demir (2017), özel eğitimde sunulan hizmet kalitesinin artırılarak özel eğitim hizmetlerinin daha da ulaşılabilir noktaya çekilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü toplumun gelişmesine de katkı sağlayan özel eğitim, bireylerin yaşam kalitelerini artırmayı amaçlamaktadır. Engel türü fark etmeksizin eğitimde fırsat eşitliği ilkesiyle, özel gereksinimli bireyler toplumsal bütünleşme sağlayabilmekte, üreten bireyler olarak toplumun bir parçası haline gelebilmektedirler (Kırcaali, İftar, 1998).

Günlük yaşamında sağlıklı ilişkiler geliştirmek için bireyin sosyal becerilere sahip olması gerektiği bilinmektedir. Sosyal beceriler, bireylerin kurdukları etkileşimlerde aldıkları sosyal mesajları kodlayarak bunlara uygun tepkiler vermelerini sağlamaktadır. Sosyal beceriler bir amaca yönelik gerçekleşen, sosyal duruma göre değişkenlik gösteren bilişsel ve duygusal süreçleri içeren, öğrenilmiş davranışlardır (Yüksel, 1999). Karataş (2020)’a göre sosyal beceri, bireyin sosyal hayatının geçtiği yerlerde toplumca kabul gören ve anlaşılabilen, iletişimi başlatıp sürdürebilen, yaşantısının geçtiği farklı sosyal çevrelerle güçlü bağ geliştirmesine imkân sağlayan bileşenler kümesidir. Sosyal beceriler bireyi toplumla bütünleştiren, sosyal çevresinden olumlu tepkilerin almasını sağlayan süreç olarak da nitelendirilebilir.

Sosyal ve iletişimsel becerilerin başlayıp sürdürülebilmesinin ön koşulu bireylerin sosyal beceri edinmelerinden geçmektedir (Ataman, 2011). Sosyal beceriler, etkileşimi kolaylaştırırken aynı zamanda istendik davranışları pekiştiren, istenmeyen davranışları da önleyen, normlara uygun davranışlardır (Şahin, 2004). Gelişmiş sosyal becerilere sahip birey sorunsuz, olumlu ilişkiler kurabilen, sorun yaşadığında ise toplumsal normlara uygun çözümler üretebilen kişidir. Toplumca kabul gören istendik becerileri sergileyebilen bireylerin kişilerarası ilişkileri genellikle olumlu yönde olmaktadır. Bu bireyler olası problemleri ilişkileri ise toplumun benimsediği uygun yolları kullanarak çözüme kavuşturabilmektedirler (Kandır, 2004; Şahin, 2004). Sosyal beceriler, bireylerin bir araya gelip etkileşim halinde oldukları yerlerde istendik sonuçların elde edildiği bir öğrenilmiş davranış şeklidir (Rutherford vd., 1998). Gander ve Gardiner’e (2010) göre sosyalleşme, bireylerin bulundukları toplumun kabul gören bir parçası haline geldikleri, toplumun tüm değerlerini benimseyerek katılım sağladıkları bir kazanım sürecidir. Samancı ve Uçan’a (2017) göre sosyal becerilerde yetersizlik yaşayan bireyler toplumla kaynaşma sorunları yaşamaktadırlar. Yaşanan bu ve benzeri problemler çoğu zaman bireyde başaramama duygusunun oluşmasına sebep olabilmektedir. Sosyal beceri yetersizliğine sahip

çocuklar tipik gelişim gösteren akranlarına göre önlerine çıkan sorunları çözmede daha fazla güçlüklerle karşılaşabilmektedirler.

Özel gereksinimli çocukların yaşantılarını olumsuz etkileyen en önemli faktörler arasında yanlış ve eksik müdahaleler bulunmaktadır. Zamanında ve alan uzmanlarınca yapılmayan müdahaleler çocukta yetersizliğin yaşam boyu sürmesine sebep olabilmektedir (Kırcaali-İftar, 2009). Ancak çocuğun ihtiyacına göre hazırlanan program ve en uygun müdahale yönteminin uygulanmasıyla çocukların var olan problemlerin üstesinden gelebildikleri ve toplumsal hayatla hızlı bir şekilde bütünleştikleri görülmüştür (McConnell, 2002).

Uygulamalı davranış analizi sosyal açıdan kabul gören istendik davranışlara odaklanarak aynı zamanda objektif ve gözlemlenebilir davranışları bilimsel metotları kullanarak araştıran bilimsel dayanaklı bir uygulamadır (Birkan, 2013). Uygulamalı davranış analizi davranışsal değişimi sağlayan ve kullanılan yöntem ve tekniklerle özel gereksinimli bireylerin gelişim sürecini destekleyen davranış değiştirme programıdır (Güleç, Aslan, 2017). Uygulamalı davranış analizi sadece davranış değişikliğine odaklanmakla kalmayıp aynı zamanda istendik davranış sıklığını artırarak davranışı genelle yaymayı da amaç edinmektedir (Tekin, İftar, 2014). Sosyal beceri gelişimine katkı sağlayan UDA'nın akademik beceri gelişiminde de bireyin yaşantısına katkı sağlayabildiği bu yönüyle beceri alanlarının bir bütün olarak birbirlerinin gelişimini etkileyen alanlar olduğu söylenebilir. Sosyal beceri gelişimini sadece bilimsel dayanaklı uygulamalar artırmaz, aynı zamanda özel gereksinimli bireylere karşı öğretmenlerin tutumları ve konu alan bilgisine sahip olma düzeyleri de becerileri etkileyebilmektedir. Bu çalışmada uygulamalı davranış analizi kapsamında öğrencilerde sosyal beceri gelişimine yönelik özel eğitim öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın Amacı

Uygulamalı davranış analizi özel gereksinimli bireylerin eğitiminde yaygın olarak kullanılmaktadır. Amerika'daki Otizm Merkezi'ne göre, uygulamalı davranış analizi özel gereksinimli bireylerin sosyal becerilerini geliştirmelerine, yeni beceriler edinmelerine ve edindikleri becerileri genelleyip başka alanlara aktarmalarında yardımcı bir eğitim programı olarak görülmektedir (Autism Speaks, Cleveland Clinic, 2023). Uygulamalı davranış analizinin en büyük amacının istendik davranışı öğretip sıklığını artırarak genelleme yapmak ya da problem davranış sebebinin ne olduğunu bulup düzenleme yaparak davranışı sosyal açıdan önemli görülen davranışla değiştirmek olduğu söylenebilir. Uygulamalı davranış analizi terapisi, bireyin sosyal becerilerini geliştirerek onların günlük yaşamda daha bağımsız ve etkili olmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Sosyal becerilerin artırılması, bireyin iletişim kurma, ilişki kurma, problem çözme ve toplumda işlevsel olma becerilerini geliştirerek yaşam kalitesini iyileştirebilir. Bu çalışma, özel eğitim hizmeti sunulan kurumlarda bilgi toplanarak, uygulamalı davranış analizinin sosyal beceri öğretiminde kullanımına ilişkin öğretmen görüşlerini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın temel amacı, öğretmenlerden elde edilen veriler

doğrultusunda uygulamalı davranış analizi yöntem ve tekniklerini sosyal beceriler öğretimindeki yerini tespit etmek; özel eğitim öğretmenlerinin karşılaştıkları zorlukları tespit etmek, öğretmenlerin önerilerini derinlemesine analiz etmektir.

Araştırmanın Alt Amaçları

1. Özel eğitim öğretmenlerinin, sosyal beceri öğretiminde uygulamalı davranış analizine ilişkin bilgi düzeylerini belirlemek,
2. Öğretmenlerin sosyal beceri öğretiminde sıklıkla tercih ettikleri UDA tekniklerini (örneğin: ayrık denemeli öğretim, ipucu verme, pekiştirme vb.) tespit etmek,
3. Öğretmenlerin sosyal beceri öğretiminde UDA uygulamalarına alternatif hangi uygulamaları kullandıklarını belirlemek,
4. UDA tekniklerinin sosyal beceri kazandırmadaki etkililiğine ilişkin öğretmen görüşlerini ortaya koymaktır.

YÖNTEM

Nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması desenine göre yürütülen bu araştırma, İstanbul ili, Beylikdüzü ilçesinde bulunan devlet okullarında görev yapan özel eğitim öğretmenleriyle yürütülen tek durumlu bir durum çalışmasıdır. Çalışmanın bağlamını, resmi ilkokul, ortaokul ve lise düzeyindeki özel eğitim sınıfları oluşturmaktadır. Araştırmada özel eğitim öğretmenlerinin uygulamalı davranış analizi kapsamında sosyal becerilere yönelik gerçekleştirdikleri çalışmalar, öğretmen görüşleri açısından incelenmiştir. Durum çalışmaları, olayların zengin ve ayrıntılı bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olma amacıyla yürütülen ve gerçek yaşam bağlamında bir duruma odaklanmayı temel alan araştırmalardır (Gustafsson, 2024). Bu desen, araştırmacının süreci bütüncül bir bakış açısıyla ele almasına ve katılımcıların deneyimlerini anlamlandırmasına olanak tanır. Eğitim bilimlerinde özellikle sınırlı sayıda katılımcı ile derinlemesine veri toplamanın gerekli olduğu durumlarda etkili bir yaklaşımdır (Creswell, 2021). Görüşme tekniği bir konuyla ilgili bilgi edinmek amacıyla belirli kişilere yöneltilen sorularla katılımcıların duygu, düşüncelerini ortaya koymayı amaçlar (Aziz vd., 2011). Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Bu araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt olarak, katılımcıların özel eğitim alanında aktif olarak görev yapıyor olmaları ve sosyal beceri öğretimi deneyimine sahip olmaları esas alınmıştır. Katılımcılara, okul yönetimleri aracılığıyla ulaşılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul'un Beylikdüzü ilçesindeki ilkokul, ortaokul ve liselerde özel eğitim alanında görev yapmakta olan 27 öğretmen oluşturmuştur. Bu öğretmenlerin 8'i kadın ve 19'u erkektir. Ayrıca öğretmenlerin 5'i ilkokullarda, 18'i ortaokullarda ve 4'ü ise liselerde görev yapmaktadır. Öğretmenlerin 7'si lisans mezuniyetlerini zihinsel engelliler öğretmenliği ve 20'si ise özel eğitim öğretmenliği alanlarında tamamlamışlardır. Öğretmenlerin 19'u lisans, 5'i tezli yüksek lisans ve 3'ü tezsiz yüksek lisans öğrenimlerine sahiptir. Bu öğretmenlerin meslekî kıdem yılları ise 2 ve 20 yılları arasında dağılım göstermektedir. Aşağıdaki Tablo 1'de çalışma grubunda yer alan öğretmenlerin demografik bilgilerine göre dağılımları verilmiştir.

Tablo 1. Öğretmenlerin demografik özelliklerine göre dağılımları

Öğretmen No	Cinsiyet	Görev Yapılan	Lisans Mezuniyet Bölümü	Öğrenim Durumu	Mesleki Kıdem Yılı
Ö1	Erkek	Ortaokul	Zihinsel Engelliler Öğr.	Tezli Y. Lisans	11
Ö2	Erkek	Ortaokul	Özel Eğitim Öğr.	Tezli Y. Lisans	10
Ö3	Erkek	Ortaokul	Zihinsel Engelliler Öğr.	Tezli Y. Lisans	13
Ö4	Erkek	Ortaokul	Özel Eğitim Öğr.	Lisans	3
Ö5	Erkek	Ortaokul	Özel Eğitim Öğr.	Lisans	4
Ö6	Erkek	Ortaokul	Özel Eğitim Öğr.	Lisans	3
Ö7	Erkek	Ortaokul	Zihinsel Engelliler Öğr.	Tezli Y.	10
Ö8	Kadın	Lise	Zihinsel Engelliler Öğr.	Tezsiz Y.	17
Ö9	Kadın	İlkokul	Özel Eğitim Öğr.	Lisans	9
Ö10	Kadın	İlkokul	Zihinsel Engelliler Öğr.	Lisans	20
Ö11	Kadın	Ortaokul	Özel Eğitim Öğr.	Lisans	8
Ö12	Erkek	Ortaokul	Özel Eğitim Öğr.	Tezsiz Y.	15
Ö13	Kadın	Lise	Özel Eğitim Öğr.	Lisans	3
Ö14	Erkek	Lise	Zihinsel Engelliler Öğr.	Lisans	11
Ö15	Erkek	Ortaokul	Özel Eğitim Öğr.	Lisans	2
Ö16	Erkek	İlkokul	Özel Eğitim Öğr.	Lisans	3
Ö17	Kadın	Ortaokul	Özel Eğitim Öğr.	Tezsiz Y.Lisans	4
Ö18	Erkek	Ortaokul	Özel Eğitim Öğr.	Lisans	3
Ö19	Kadın	Ortaokul	Zihinsel Engelliler	Lisans	9
Ö20	Erkek	Ortaokul	Özel Eğitim Öğr.	Lisans	3
Ö21	Kadın	İlkokul	Özel Eğitim Öğr.	Lisans	5
Ö22	Erkek	Ortaokul	Özel Eğitim Öğr.	Tezli Y. Lisans	10
Ö23	Kadın	Ortaokul	Özel Eğitim Öğr.	Lisans	3
Ö24	Erkek	Ortaokul	Özel Eğitim Öğr.	Lisans	4
Ö25	Erkek	Ortaokul	Özel Eğitim Öğr.	Lisans	3
Ö26	Erkek	Lise	Özel Eğitim Öğr.	Lisans	3
Ö27	Erkek	İlkokul	Zihinsel Engelliler Öğr.	Lisans	9

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından geliştirilmiş yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Görüşme formu hazırlanırken ilk önce alanyazın taranmış ve özel eğitim, uygulamalı davranış analizi ve sosyal beceriler ile ilgili araştırmalar yapılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda hazırlanan görüşme formu soruları kapsam geçerliği açısından alanda uzman 2 doçent ve 2 profesör akademisyen tarafından incelenmiştir. Sonrasında görüşme formundaki sorular, Türkçe dil uzmanından destek alınarak yeniden düzenlenmiş ve forma eklenmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri nitel araştırmalarda veri analiz tekniklerinden birisi olan içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Öğretmenlerden gelen görüşler doğrultusunda ilk olarak sorular ayrı Word dokümanları halinde listelenmiş ve bilgisayar ortamında kaydedilmiştir. Ardından her soru birbirinden bağımsız bir şekilde değerlendirilerek önce araştırmacı tarafından kodlama işlemine tabi tutulmuştur. Devamında ortaya çıkan kodlar, araştırmacının danışmanı tarafından incelenmiş ve kodlamalarla ilgili son düzenlemeler yapılmıştır. Kodlama işlemi sonrasında kodlar birleştirilerek kategorileştirilmiş ve araştırmanın bulgular bölümünde tablolar halinde sunulmuştur.

Geçerlik ve Güvenirlik

Bu araştırmada, elde edilen verilerin geçerliliğini ve güvenilirliğini artırmak amacıyla çeşitli yöntemsel önlemler uygulanmıştır. Veri toplama aracı olarak kullanılan görüşme formu, kapsamlı bir alan yazın taraması doğrultusunda geliştirilmiş; ardından formun kapsam geçerliliğini sağlamak amacıyla uzman görüşlerine başvurulmuş ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Bu süreç, veri toplama aracının içerik geçerliğini destekleyici bir uygulama olarak değerlendirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Veri analiz sürecinde güvenilirliği sağlamak amacıyla kodlama işlemi araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiş, ardından elde edilen kodlar bir alan uzmanı tarafından tekrar incelenmiştir. Kodlar üzerinde yapılan karşılaştırmalar sonucunda görüş birliği ve görüş ayrılığı oranları belirlenmiş; Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen formül [$\text{Güvenirlik} = \frac{\text{Görüş Birliği}}{(\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı})}$] kullanılarak güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Elde edilen oran %82'in çıktığından, analiz sürecinin güvenilir olduğu kabul edilmiştir. Kodlama sürecinin sistematik biçimde yürütülmesi amacıyla bir kod kitabı oluşturulmuştur. Kod kitabında her bir kodun tanımı belirlenmiş ve kodların kapsadığı anlam alanları netleştirilmiştir. Kodlar, verilerle karşılaştırılarak sürekli olarak gözden geçirilmiş ve analiz süreci bu doğrultuda ilerletilmiştir. Bununla birlikte, elde edilen bulguların katılımcı ifadeleriyle desteklenmesi yorumların iç geçerliliğini artırmayı amaçlamaktadır. Araştırma süreci boyunca toplanan verilerin sistematik bir şekilde işlenmesine ve yorumlanmasına özen gösterilmiştir. Bu araştırma, ilgili kurumdan alınan izinler doğrultusunda yürütülmüştür. Araştırmaya katılan öğretmenlere çalışmanın amacı açıklanmış, gönüllü katılım esas alınmış ve yazılı bilgilendirilmiş onamları alınmıştır. Katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmuş, veriler anonimleştirilerek analiz edilmiştir. Elde edilen veriler yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu araştırmada elde edilen bulgular, araştırmanın alt problemleri doğrultusunda ele alınmıştır. İlk olarak, özel eğitim öğretmenlerinin sosyal beceri öğretiminin önemi ve bu becerilerin öğrencilerin gelişimine katkısına ilişkin görüşleri incelenmiştir. İkinci olarak, öğretmenlerin uygulamalı davranış analizi kapsamında sosyal beceri öğretiminde kullandıkları yöntem ve tekniklere ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Üçüncü olarak, öğretmenlerin sosyal beceri öğretiminde uygulamalı davranış analizi dışındaki uygulamalara yönelik görüşleri değerlendirilmiştir. Son olarak, uygulamalı davranış analizinin

genel eğitim sınıflarındaki etkililiğine dair öğretmenlerin görüşleri incelenmiştir. Elde edilen bulgular, ilgili alt problemler çerçevesinde tematik olarak düzenlenmiş ve tablolar aracılığıyla sunulmuştur.

Tablo 2. Öğretmenlerin özel eğitim alanında sosyal beceri çalışmalarının önemi ile ilgili görüşlerinden elde edilen bulgular

Kategoriler	Kodlar	f
Sosyal Hayata Adaptasyon ve Entegrasyon	Çocukların sosyalleşmesi açısından, Sosyal yaşama ve hayata adaptasyon açısından, Topluma uyum sağlamaları açısından, Toplumla sağlıklı ve uyumlu bir etkileşim açısından, Toplumdan ayrılmayacak düzeye gelmesi açısından, Sosyal kabulünü artırması açısından	15
Bağımsız Yaşam ve Temel Becerilerin Gelişimi	Bağımsız yaşam becerilerinin kazandırılması açısından, Yaşamsal beceriler açısından, Hayatı daha rahat idame ettirmesi açısından, Temel beceri öğretiminin temeli olması açısından	8
Sosyal ve İletişim Becerilerinin Gelişimi	Sosyal becerilerin gelişmesi açısından, İletişim becerilerinin gelişmesi açısından, İletişim becerilerinin kalıcılığı açısından, Kendilerini ifade edebilmesi açısından, Bireylerin toplum içinde sağlıklı ilişkiler kurabilmesi açısından	7
Özgüven ve Akran İlişkilerinin Güçlendirilmesi	Akranları arasında fark edilmeleri açısından, Özgüvenli olmaları açısından	3
Problemlili Davranışların Azaltılması	Problemlili davranışlarında azalma olması açısından	1
Akademik ve Bilişsel Gelişimle Bağlantı	Akademik becerilerle bağlantılı olması açısından, Tüm bilişsel alanları sistematik etkilemesi açısından, Tüm öğrenmelerin temeli olması açısından	5
Genel Yaşam Kalitesinin Artırılması	Bireylerin yaşam kalitesini artırmak açısından, Genel başarı seviyesini artırması açısından, Hayata uyumu açısından, Yaşamın her alanında yer alması açısından, Yaşantının önemli bölümünü oluşturması açısından	5
İstihdam ve Topluma Katılım	Toplumsal istihdam sağlanması açısından	1
Öğrenci İhtiyaçlarının Karşlanması	Öğrencilerin en çok ihtiyaç duyduğu alan olması açısından, Öğrenci ihtiyaçlarını karşılaması açısından, Öncelikli becerilerden olması açısından	3
	Toplam	48

Yukarıdaki Tablo 2’de öğretmenlerin özel eğitim alanında sosyal beceri çalışmalarının önemi ile ilgili görüşlerinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Tablo 6 “Sosyal Hayata Adaptasyon ve Entegrasyon”, “Bağımsız Yaşam ve Temel Becerilerin Gelişimi”, “Sosyal ve İletişim Becerilerinin Gelişimi”, “Özgüven ve Akran İlişkilerinin Güçlendirilmesi”, “Problem Davranışların Azaltılması”, “Akademik ve Bilişsel Gelişimle Bağlantı”, “Genel Yaşam Kalitesinin Artırılması”, “İstihdam ve Topluma Katılım” ile “Öğrenci İhtiyaçlarının Karşlanması” kategorilerinden oluşmaktadır.

Tablo 2 kategori bazında incelendiğinde “Sosyal Hayata Adaptasyon ve Entegrasyon” kategorisinin en yüksek frekansa (f=15) sahip olduğu görülmektedir. Bu kategoride öğretmenlerin sosyal beceri çalışmalarından sosyal hayatta uyum, sosyal hayata entegrasyon, toplumla sağlıklı ve uyumlu bir etkileşim, sosyal kabullerinin artması alanlarına daha çok vurgu yaptıkları görülmektedir.

“Bağımsız Yaşam ve Temel Becerilerin Gelişimi” kategorisine ilişkin görüşlerin frekans bakımından ikinci sırada yer aldığı (f=8) görülmektedir. Bu bulgu, öğretmenlerin öğrencilerin sosyal beceri gelişimi kapsamında bağımsız yaşam becerilerinin kazandırılmasına özel bir önem atfettiklerini ortaya koymaktadır. Öte yandan, temel yaşam becerilerinin öğretimi de öğretmenler tarafından dikkat çeken ve önem verilen bir diğer alan olarak değerlendirilmektedir.

Öğretmenlerin sıklıkla üzerinde durdukları ve görüşlerinde yer verdikleri bir diğer kategori ise “Sosyal ve İletişim Becerilerinin Gelişimi” (f=7) olarak öne çıkmaktadır. Öğretmenler, sosyal beceri çalışmalarının; öğrencilerin sosyal ve iletişim becerilerinin gelişmesine, bu becerilerin kalıcılığının artmasına ve bireylerin kendilerini ifade ederek sağlıklı sosyal ilişkiler kurmalarına katkı sağladığını vurgulamaktadır.

“Akademik ve Bilişsel Gelişimle Bağlantı” (f=5) kategorisinde öğretmenler sosyal beceri çalışmalarının tüm bilişsel alanları etkilediğine, akademik alanda gelişim sağladığına ve diğer öğrenme alanları için temel oluşturduğuna vurgu yapmaktadırlar. Ayrıca sosyal beceri çalışmalarının öğrencide çok yönlü gelişmelere katkı sağlayabileceğine de vurgu yapılmıştır.

“Genel Yaşam Kalitesinin Artırılması” (f=5) kategorisine ilişkin bulgular incelendiğinde, öğretmenlerin sosyal beceri çalışmalarını özel gereksinimli bireylerin yaşam kalitesini artırma, genel başarı düzeylerini yükseltme, sosyal yaşama uyum sağlama ve yaşamın her alanında daha etkin yer alma açısından önemli gördükleri anlaşılmaktadır. Katılımcı öğretmenler, sosyal becerilerin yalnızca sosyal uyum ve akademik başarıyla sınırlı olmadığını, aynı zamanda bireylerin genel yaşam kalitesinin artırılmasında da belirleyici bir rol oynadığını ifade etmektedir.

“Özgüven ve Akran İlişkilerinin Güçlendirilmesi” (f=3) kategorisinde ise öğretmenler sosyal beceri çalışmalarını özel gereksinimli bireylerin özgüvenli olmaları ve akranları arasında fark edilebilmeleri bakımından önemli gördüklerini vurgulamaktadır.

“Öğrenci İhtiyaçlarının Karşılanması” (f=3) kategorisinde ihtiyaçlara yönelik vurgu sosyal becerilerin özel eğitimdeki öncelikli rolüne işaret edildiğini göstermektedir.

“Problemli Davranışların Azaltılması” ve “İstihdam ve Topluma Katılım” kategorilerine ilişkin görüşlerin ise en az sayıda olduğu (f=1) ortaya çıkmıştır.

Tablo 2’de öğretmenler genel olarak sosyal becerilerin öğrencide birçok alanda gelişmelere katkı sağlayabileceğine vurgu yapmaktadır. Gelişim alanlarının bu yönüyle paralel olduğunun önemine

değinilmiştir. Öğretmenler, öğrencilerin yalnızca günlük yaşam kalitelerinin değil, aynı zamanda akademik, bilişsel ve sosyal gelişimlerinin de desteklenmesini önemli bulmaktadır.

Bu duruma ilişkin olarak bir öğretmen görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:” Çok önemli olduğunu hatta akademik becerilerden önce sosyal beceri çalışılması gerekmektedir.” Bir başka öğretmen ise sosyal becerilerin iletişim becerilerine etkisine dikkat çekmiştir: “Önemli bir konudur. Sosyal beceriler öğrencilerimizi gerek akranları gerekse diğer insanlarla daha işlevsel iletişim kurmaları için olmazsa olmazdır.” Sosyal beceri çalışmasının önemiyle ilgili araştırmaya katılan bir diğer öğretmen:” Koruma ve bakım altındaki özel gereksinimli çocuklarımla keyif alarak çalıştığımız bir beceri alanı, günün büyük bir kısmını ev içinde geçiren çocuklarla ne yazık ki dışarıya karşı ilk etkileşimde sudan çıkmış balık izlenimlerinden sıyrılmalrı, çalışılan beceri alanıyla omuzların içine gömülmüş bir gövde biraz olsun kendinden emin duruş sergiliyorlar. (market,avm)”

Bu doğrultuda elde edilen bulgular, öğretmenlerin sosyal beceri çalışmalarını özel gereksinimli bireylerin gelişiminde öncelikli ve gerekli bir alan olarak gördüklerini ortaya koymaktadır.

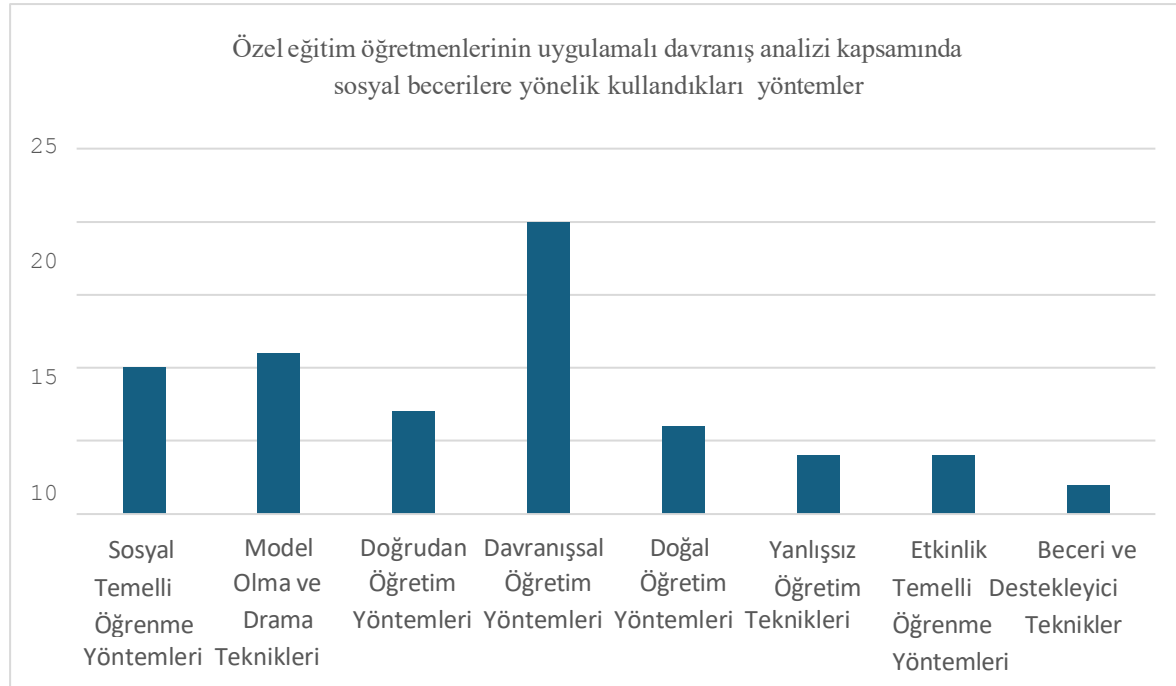
Tablo 3. Özel eğitim öğretmenlerinin uygulamalı davranış analizi kapsamında sosyal becerilere yönelik kullandıkları yöntemler

Kategoriler	Kodlar	f
Sosyal Temelli Öğrenme Yöntemleri	Replik silikleştirmeyele öğretim (1) Sosyal öykülerle öğretim (7) Yaparak -yaşayarak öğrenme (1) İşbirliğine dayalı öğrenme (1)	10
Model Olma ve Drama Teknikleri	Videolarla model olma (8) Rol yapma-drama (3)	11
Doğrudan Öğretim Yöntemleri	Doğrudan öğretim yöntemi	7
Davranışsal Öğretim Yöntemleri	Ayrık denemelerle öğretim yöntemi (7) Davranış kaydı (2) Pekleştirme tarifeleri (4) Mola yöntemi (1) Geriye dönüt (1) Uygun olmayan davranışı önleme/ceza (5)	20
Doğal Öğretim Yöntemleri	Doğal öğretim yöntemi (3) Fırsat öğretimi (3)	6
Yanlıssız Öğretim Yöntemleri	Yanlıssız öğretim yöntemi	4
Etkinlik Temelli Öğrenme Yöntemleri	Etkinlik temelli öğretim (2) Etkinlik çizelgeleri (2)	4
Beceri ve Destekleyici Teknikler	Beceri analizi (1) Fiziksel yardım (1)	1

Araştırmaya katılan 27 özel eğitim öğretmenin uygulamalı davranış analizi kapsamında sosyal beceri çalışmasında kullandıkları yöntemler yukarıda Tablo 3’de verilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde, özel eğitim öğretmenlerinin uygulamalı davranış analizi kapsamında sosyal beceri öğretiminde en sık kullandıkları yöntemlerin belirlenerek tematik kategoriler halinde sınıflandırıldığı görülmektedir.

UDA kapsamında; Sosyal Temelli Öğrenme Yöntemleri (f=10), Model Olma ve Drama Teknikleri (f=11), Doğrudan Öğretim Yöntemleri (f=7), Davranışsal Öğretim Yöntemleri (f=20), Doğal Öğretim Yöntemleri (f=6), Yanlıssız Öğretim Yöntemleri (f=4), Etkinlik Temelli Öğrenme Yöntemleri (f=4) ve Beceri-Destekleyici Teknikler (f=2) olduğu tespit edilmiştir.

Öğretmenler, Davranışsal Öğretim Yöntemleri kategorisinde; Ayrık denemelerle öğretim yöntemi (f=7), Davranış kaydı (f=2), Pekiştirme tarifeleri (f=4), Mola yöntemi (f=1), Geriye dönüt (f=1), Uygun olmayan davranışı önleme (f=5), Sosyal Temelli Öğrenme Yöntemlerinde; Replik silikleştirmeyeyle öğretim yöntemi (f=1), Sosyal öykülerle öğretim (f=7), Yapararak -yaşayarak öğrenme (f=1), İşbirliğine dayalı öğrenme (f=1), Model Olma ve Drama Tekniklerinde; Videolarla model olma (f=8), Rol yapma-drama (f=3), Doğrudan Öğretim Yöntemleri (f=7), Doğal Öğretim Yöntemlerinde; Doğal öğretim yöntemi (f=3), Fırsat öğretimi (f=3), Yanlıssız Öğretim Yöntemleri (f=4), Etkinlik Temelli Öğrenme Yöntemlerinde; Etkinlik temelli öğretimler (f=2), Etkinlik Çizelgeleri (f=2), Beceri ve Destekleyici Tekniklerinde; Beceri analizi (f=1), Fiziksel yardım (f=1) kullandıklarını belirtmektedirler.

Şekil 1. Özel eğitim öğretmenlerinin UDA kapsamında sosyal becerilere yönelik kullandıkları yöntemler

Araştırmaya katılan bir öğretmen:” Sosyal beceri öğretiminde genel olarak sosyal öyküler ile öğretimi kullanıyorum. Uygulamalı davranış analizi yöntem ve tekniklerinden ise uygun olmayan davranış ortaya çıkmadan önce alınabilecek tedbirleri alma, uygun davranışı pekiştirme, uygulamalarına yer veriyorum.” Bir başka öğretmen:” Genelde doğrudan öğretim yöntemi, model olma tekniğini kullanıyorum.” Araştırmaya katılan diğer bir öğretmen ise “Ayrık denemelerle öğretim, yanlıssız öğretim, replik silikleştirmeyeyle öğretim, videoyla model olma, fırsat öğretimi, sosyal öyküler kullanıyorum.” şeklinde görüş belirtmiştir.

Bu bulgular, öğretmenlerin sosyal beceri öğretiminde uygulamalı davranış analizi kapsamında farklı yöntem ve tekniklerden yararlandıklarını ortaya koymaktadır.

Tablo 4. Özel eğitim öğretmenlerinin sosyal beceri öğretiminde uygulamalı davranış analizi dışında kullandıkları bilimsel dayanaklı uygulamalar

Etkileşim Temelli Yöntemler	Erken denver modeli, Akran temelli eğitim Öykü temelli sosyal beceri öğretimi, Floortime terapisi	11
Alternatif ve Destekleyici İletişim Yöntemleri	PECS	3
Video ve Görsel Destekli Yöntemler	Video modelle öğretim Gösteri yöntemi	4

Özel eğitim öğretmenlerinin sosyal beceri öğretiminde UDA dışında kullandıkları yöntemler tablo 4’de belirtilmiştir. Tablo incelendiğinde UDA dışında kullandıkları bilimsel dayanaklı uygulamalar arasından en çok Etkileşim Temelli Yöntemlerin tercih edildiği, bunlardan; Akran Destekli Öğretim (f=4), Erken Denver Modeli (f=1), Öykü Temelli Sosyal Beceri Öğretimi (f=3), Floortime Terapisi (f=3) yöntemleri ön plana çıkmıştır.

Alternatif ve Destekleyici İletişim Yöntemlerinden PECS (f=3) yöntemi kullanımı tercih edilmektedir. Öğretmenlerin Video ve Görsel Destekli Yöntemlerden; Video modelle öğretim (f=1) ve Gösteri yöntemini (f=3) kullandıkları belirlenmiştir.

Araştırma katılan bir öğretmen:” Pecs, Floortime terapisi kullanıyorum.” Bir diğer öğretmen ise:” Erken Denver Modelini küçük yaş çocuklarına sosyal becerilerin öğretiminde uygulayabiliriz.” Üçüncü öğretmen:” Uygulamalı davranış analizi benim için yeterli olduğu için başka yöntem kullanmıyorum” diye görüş belirtmiş.”

Bu bulgular, öğretmenlerin sosyal beceri öğretiminde uygulamalı davranış analizine ek olarak farklı yöntem ve yaklaşımları tercih ettiklerini göstermektedir.

Tablo 5. Uygulamalı davranış analizinin genel eğitim sınıflarındaki etkililiğine dair öğretmenlerin görüşleri

Kategoriler	Kodlar	f
Grup Çalışmalarında Etkilidir	UDA'nın uygulama alanının geniş olması (1), Grup çalışmalarında öğrenciye gözlem yapma (3), Model alma fırsatı sağlaması (2), Uygulanması kolay olması (2), Yapılandırılmış ortamda uygulanabilmesi (1), Genelleme yapma imkânı sunması (1), Öğrenmenin kalıcılığının sağlanması (1), Etkileşime dayalı birlikte öğrenmeyi sağlaması (2), Akran ortamında hızlı dönüt sunması açısından (1) etkilidir.	14
Grup Çalışmalarında Etkili Değildir	Davranış değiştirme bireysel olarak çalışılmalı (2), Etkili olduğunu düşünmüyorum (2).	4
Genel Eğitim Sınıfında Çalışmadığı İçin Yorum Yapamayanlar	Genel eğitim sınıfında çalışmadıkları için yorum yapılmamıştır (3).	3

Tablo 5'te, uygulamalı davranış analizinin genel eğitim sınıflarında etkili olduğuna ilişkin en sık vurgulanan kategoriler öğretmen görüşleri doğrultusunda belirlenmiştir. Öğretmenlerin çoğunlukla olumlu görüş bildirdikleri görülmekte olup, bu durumun gerekçeleri arasında model alma, grup çalışmalarında artan etkileşim, empati geliştirme ve iş birliği fırsatlarının fazlalığı yer almaktadır. Uygulamalı davranış analizinin uygulama alanının geniş olması (f=1), Grup çalışmalarında öğrenciye gözlem yapma (f=3), Model alma fırsatı sağlaması (f=2), Uygulanması kolay olması (f=2), Yapılandırılmış ortamda uygulanabilmesi (f=1), Genelleme yapma imkânı sunması (f=1), Öğrenmenin kalıcılığının sağlanması (f=1), Etkileşime dayalı birlikte öğrenmeyi sağlaması (f=2), Akran ortamında hızlı dönüt sunması açısından (f=1) grup çalışmalarında etkili olduğu belirtilmektedir.

“Grup Çalışmalarında Etkili Değildir” kategorisinde ise Davranış değiştirme bireysel olarak çalışılmalı (f=2), Etkili olduğunu düşünmüyorum (f=2) şeklinde görüşler belirtilmiştir. Genel eğitim sınıfında tecrübe sahibi olmayan öğretmenler bu konuyla ilgili fikir belirtmemişler.

Uygulamalı davranış analizinin genel eğitim sınıflarındaki etkililiğine dair öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde, bir öğretmen:” Grup ortamlarında sınıfların ve grupların yönetimi noktasında uygulamalı davranış analizi bakış açısı geniş bir uygulama alan ve fırsatı yarattığı için grup ortamlarındaki tüm çalışmalarda etkili olabileceğini düşünüyorum” şeklinde görüş belirtirken, bir başka öğretmen ise “ Her birey farklıdır ve her birinin öğrenme tarzı, hız ve becerileri farklı olabilir. Eğitimci, her öğrenci için özel bir eğitim planı hazırlamalı ve bu planı sürekli olarak gözden geçirmelidir. Grup içi akran öğretiminde faydası vardır” görüşünü belirtmiş. Bir başka öğretmen “Grup etkinliklerimde pek verimli olduğunu düşünmüyorum” diye ifade ederken, araştırmaya katılan öğretmenlerden biri de:” Çok verimli olduğunu düşünmüyorum davranış değiştirme bireysel olarak çalışılırsa daha etkili olduğunu düşünüyorum” diye görüşünü ifade etmiş.

Elde edilen bulgular, öğretmenlerin büyük bir bölümünün uygulamalı davranış analizini genel eğitim sınıflarında etkili bulduğunu, bazı öğretmenlerin ise uygulama sürecine ilişkin sınırlılıklara dikkat çektiğini ortaya koymaktadır.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Araştırma bulguları genel olarak, öğretmenlerin UDA'ya karşı olumlu tutumlar sergilediklerini, bu alanda kendilerini yeterli gördüklerini ve öğretim sürecinde UDA'ya dayalı uygulamaları aktif biçimde kullandıklarını ortaya koymaktadır. Katılımcılar, UDA kapsamında yer alan bilimsel temelli yöntemlerin, özel gereksinimli bireylerin gelişimi üzerinde etkili sonuçlar doğurduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte bazı öğretmenler, uygulamalı davranış analizinin grup ortamlarında uygulanmasının güç olabileceğini, bireysel öğretim ortamlarında daha etkili sonuçlar verdiğini ifade etmiştir. Bu olumsuz görüşlerin, kalabalık sınıf ortamları, zaman sınırlılığı ve uygulayıcı yeterliği gibi bağlamsal faktörlerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Özellikle genel eğitim sınıflarında görev yapan öğretmenlerin, sınıf yönetimi ve bireysel farklılıklar nedeniyle uygulama sürecinde güçlük yaşayabildikleri görülmektedir. Bu bağlamda, uygulamaların yapılandırılmış özel eğitim sınıflarında daha sistematik biçimde yürütülebileceği, genel eğitim ortamlarında ise destekleyici düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Özel gereksinimli bireylere yeni beceriler, yeni davranışlar öğretme, mevcut davranışlarını nasıl olumlu yönde değiştirileceğine odaklanan UDA, bilimsel dayanaklı bir yöntemdir (Cooper vd., 2019). Fryling, (2012) uygulamalı davranış analizinin istendik davranışları kazandırmada en etkili yöntemlerden olduğunu belirtmektedir. Uygulamalı davranış analizi, öğrenmeyi eğlenceli ve keyifli hale getirerek yeni, istendik becerileri öğretmeyi amaçlamaktadır. Nihai olarak UDA, özel gereksinimli bireyin daha çok kabul gören sosyal, iletişim becerilerini geliştirmeyi hedef edinerek, süreç içerisinde öğretim koşullarının bireyin doğal yaşantısına uyar hale geldiği bir süreçtir (Newcomb, Hagopian, 2018).

Özel gereksinimli bireylerde sosyal becerinin kişiler arası ilişki kurup sürdürmede, duygu durumlarını olumlu olumsuz ifade etmede, olaylara tepkilerini belirtmede etkisinin olumlu yönde olduğu araştırmalarda görülmektedir (Short, 2006; İftar, 2023). Sosyal becerilerin zekâ ve sosyal gelişime katkı sağladığı (Lovaas vd., 1987), okula uyumu arttırdığı (Kabasakal vd., 2010), birçok problem davranışı ortadan kaldırdığı (İftar, 2023; Mesibov ve Shea, 2011; Whalon vd., 2009), sözel beceriyi geliştirmek için müzikle bütünleştirilmiş UDA eğitiminin, konuşma eğitimi kadar başarılı ve etkili olduğu saptanmıştır (Lim ve Draper, 2011). Sosyal becerilerin öğrenilmiş davranışlar olması sebebiyle de sosyal becerilerde eksiklik yaşayan bireylere öğretilebileceği kabul edilir (Güneri, 2013; Vukovic, (2021). İftar, (2023) sosyal beceri öğretiminde uygulamalı davranış analizinin etkili bir davranış değiştirme yöntemi olduğunu belirtmektedir. Yukarıdaki araştırmalar mevcut araştırma bulgularıyla örtüşmektedir. Uygulamalı davranış analizi terapisinin olumlu davranış değişikliği ve beceri kazanımını teşvik etmede etkinliğine yönelik farklı çalışmalar sonucunda uzun zaman aralığında uygulanan UDA'nın özel gereksinimli bireylerde dil becerisi, günlük yaşam becerisi, sosyal beceriyi artırdığı tespit

edilmiştir (Ortega, 2010). Elde edilen bulgular, sosyal becerilerin özel gereksinimli bireylerin çeşitli gelişim alanlarına katkı sağlayabileceğine yönelik vurguların, katılımcıların gelişim alanlarına dair görüşleriyle örtüştüğünü ve bu nedenle sosyal beceri öğretimini önemli bir eğitim faaliyeti olarak değerlendirdiklerini ortaya koymaktadır.

Katılımcıların çoğu sosyal becerileri geliştirmek için uygulamalı davranış analizi kapsamında, sosyal temelli öğrenme yöntemleri, model olma ve drama teknikleri, doğrudan öğretim, davranışsal öğretim yöntemleri, doğal öğretim yöntemleri, yanlışsız öğretim yöntemleri, ayırık denemelerle öğretim, ayrımlı pekiştirme, etkinlik temelli öğrenme yöntemleri, beceri analizi ve destekleyici teknikleri kullanmaktadır. Araştırmada katılımcılar bilimsel dayanıklı uygulamaları kullandıklarını, bu uygulamaların çocukların gelişimine önemli katkı sağladıklarını belirtmektedir. Rakap vd., (2018) öğretmenlerin lisans eğitimleri sırasında bilimsel dayanıklı uygulamaları edinmeleri özel gereksinimli bireylerle çalışmayı kolaylaştırdığı ve bu uygulamaların birçok fayda sağladığını vurgulamaktadırlar. Özel eğitimde bilimsel dayanıklı uygulama denildiğinde öğretmenlerin çoğu uygulamalı davranış analizini benimsedikleri bununla birlikte bazı öğretmenler ise model alma, ipucu sunma, zincirleme, pekiştirme gibi yöntemleri uyguladıklarını belirtmiştir (Çil, Kalkan, Akemoğlu, 2022). Çifci vd., (2018) öğretmen adaylarına yönelik yaptıkları çalışmada mesleki yaşamlarında öğretmenlerin başarılı olabilmeleri için bilimsel dayanıklı yöntemler konusunda eğitim almaları gerektiğini vurgulamaktadır. Uygulanan yöntemlerin hedef davranışa ulaşmada kolaylık sağladığı ayrıca üniversite eğitiminde bu uygulamalar üzerinde daha fazla durulması uygulamaların kullanım alanını artırdığı söylenebilir. Öğretmenler, uygulamalı davranış analizi kapsamında kullanılan yöntemlerin; sosyal beceriler, iletişim becerileri ve günlük yaşam becerileri gibi çok sayıda beceri alanının gelişiminde etkili olduğunu özellikle vurgulamaktadır.

Katılımcılar UDA'nın sosyal beceriler dışında çocuklarda; akademik başarı, öz bakım becerileri, dil becerileri, problem davranışlarla baş etme, bilişsel beceriler, günlük yaşam becerileri, zekâ gelişimi, taklit becerileri, el-göz koordinasyonu, duyuşsal gelişim, olumlu ilişkiler kurma, mesleki hayatta istihdam etme ve iletişim becerileri gibi alanlarda olumlu etkilerinin olduğunu belirtmektedirler. Özel gereksinimli bireylerde beceri geliştirme ve yeni davranışlar kazandırmada uygulamalı davranış analizinin önemli rolle sahip olduğu, daha çok yapılandırılmış ortamlarda UDA yöntemlerinin etkili kullanımıyla beraber bireylerin duyuşsal-sosyal yönlerinde iyileşme olduğu tespit edilmiştir (Du, Gou, Xu. 2024). Eikeseth vd., (2011) çalışmalarında özel gereksinimli bireylere yönelik Erken ve Yoğun Davranışsal Müdahale programına aldıkları çocuklara uygulamalı davranış analizi temelli yöntemlerin uygulanmasıyla bir yılın sonunda çocuklarda anlamlı iyileşme görüldüğü saptanmıştır. Ceng Du vd., (2024), uygulamalı davranış analizi uygulamasının özel gereksinimli bireylerin sosyal beceri dışında duyuşsal yönlerini geliştirdiği ve genel performanslarını önemli düzeyde değiştirip geliştirdiğini yaptıkları çalışmayla ifade etmektedir. Uygulamalı davranış analizi, öğretimi parçalara bölme, doğrudan öğretim, dönüt ve düzeltme, anında pekiştirme gibi çeşitli yöntemlerle tüm becerilerin gelişimine katkı

sağlamaktadır (Fombonne, 2018). Uygulamalı davranış analizi uygulamasında temel amaç sosyal ve duygusal davranışları iyileştirmek ve çevresel etmenleri düzenlemektir (Yi Z, 2020). Mevcut araştırma bulguları, alanyazındaki çalışmalarla örtüşmektedir. Alanyazında yer alan çalışmaların büyük çoğunluğu, kanıta dayalı uygulamaların özel gereksinimli bireylerin gelişimine çok yönlü katkılar sağladığını ortaya koymaktadır. Otizmli bireylerle çalışan öğretmenlerin görüşlerinden hareketle UDA çalışmalarının öğrencilerde becerileri geliştirdiği, istendik davranış sıklığını artırdığı, mevcut öğrencilerin çoğunluğunun yaşam kalitelerinin artırdığı saptanmıştır (Güleç-Aslan 2017). Meral, (2017) çalışmasında kanıta dayalı uygulama kullanımının çocuklarda beslenme sorununu giderebildiği, yiyeceklere karşı tepkilerinin azalarak normalleştiğini belirtmektedir. Tipik gelişim gösteren akranlarına göre sosyal-iletişim beceri eksikliği ve düşük akademik beceri gibi farklılıklar yaşayan bireylerin eğitimlerinde kanıta dayalı uygulamalarla çalışılması eksiklik yaşanan bu alanlarda telafinin daha kolay olduğu vurgulanmaktadır (Ünlü (2012)). Mevcut çalışma bulguları ile alanyazındaki çalışmalar, kullanılan uygulamaların bireylerin temel gelişim alanlarına anlamlı katkılar sağladığını ortaya koymaktadır.

Özel eğitim öğretmenlerinin çoğu sosyal beceri öğretiminde UDA dışında en çok etkileşim temelli yöntemleri tercih ettikleri bunlardan; akran destekli öğretim, erken denver modeli, öykü temelli sosyal beceri öğretimi, etkinlik çizelgeleri yöntemleri ön plana çıkmaktadır. Alternatif ve destekleyici iletişim yöntemlerinden PECS yöntemi kullanımı tercih edilmektedir. Öğretmenlerin etkileşim temelli yöntemlerden; floortime terapisi, video ve görsel destekli yöntemlerden; video modelle öğretim ve gösteri yöntemini kullandıkları belirlenmiştir. İftar vd., (2023) çalışma bulguları çalışmanın bu bulgusunu destekler niteliktedir. Oyun temelli teknikleri kullanarak aşamalı yardım yöntemiyle ipuçlarının kullanımı özellikle otizmli çocukların sosyal ve iletişim becerilerinin arttığı, kurallara uyum noktasında artışın sağlandığı tespit edilmiştir (Boyraz, 2016). Karaaslan ve Kutlu (2010), PECS ve sosyal öykü yöntemlerinin çocuklarda sosyal beceri yönlerinin gelişimiyle beraber mevcut problemli davranışların azaltılmasında etkili yöntemler olduğunu vurgulamaktadırlar. Çifci vd., (2018) lisans düzeyindeki özel eğitim öğretmen adaylarının sahip oldukları yöntemler bilgisi araştırmasında öğretmen adaylarının yanlışsız öğretim yöntemi ve doğrudan öğretim yöntemi bilgisine daha çok sahip oldukları görülmüştür. Bu bağlamda, mevcut araştırmanın bulguları, öğretmenlerin sosyal beceri öğretiminde yalnızca uygulamalı davranış analizi temelli yöntemleri değil, aynı zamanda etkileşim temelli, görsel ve video destekli, oyun temelli ve alternatif iletişim yöntemlerini de etkili biçimde kullandıklarını ortaya koymakta; alanyazında yer alan çalışmalarla (İftar vd., 2023; Boyraz, 2016; Karaaslan vd., 2010; Çifci vd., 2018) tutarlılık göstermektedir.

Ek Beyan

Bu makale ‘Özel Eğitim Öğretmenlerinin Uygulamalı Davranış Analizi Kapsamında Sosyal Becerilere Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi’ tezinden hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Akçamete, G. (1998). *Özel eğitime giriş*. Kök Yayıncılık.
- Akçamete, G. (2019). Özel gereksinimli olan bireyler. Ü. Şahbaz (Ed.), *Özel eğitim ve kaynaştırma* (2. bs., ss. 2–31). Anı Yayıncılık.
- Ataman, A. (Ed.). (2012). *Temel eğitim öğretmenleri için kaynaştırma uygulamaları ve özel eğitim*. Vize Yayıncılık.
- Aziz, A. (2011). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri* (6. bs.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bateman, B. D., & Linden, M. (1998). *Better IEPs: How to develop legally correct and educationally useful programs*. Attainment Company.
- Boyraz, B. (2016). *Otizmli çocuklara kurallı oyunların öğretiminde aşamalı yardımla öğretim yönteminin etkililiği* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Du, G., Guo, Y., & Xu, W. (2024). Effectiveness of applied behavior analysis program training on emotional-social skills of children with autism. *BMC Psychology*, 12(1), 568. <https://doi.org/10.1186/s40359-024-02045-5>
- Cleveland Clinic. (2023). *Applied behavior analysis*. <https://my.clevelandclinic.org/health/treatments/25197-applied-behavior-analysis>
- Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2007). *Applied behavior analysis* (2nd ed.). Pearson Prentice Hall.
- Creswell, J. W. (2021). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (M. Bütün & S. B. Demir, Çev.). Siyasal Kitabevi.
- Çağlar, D. (1998). Türkiye’de özel eğitimin tarihçesi. *Cumhuriyet’in 75. Yılında İlköğretim 1. Ulusal Sempozyumu Bildirileri* (ss. 1–15). Öğretmen Hüseyin Hüsnü Tekişik Eğitim Araştırma Geliştirme Merkezi.
- Çifci-Tekinarslan, İ., Arı, A., Bozak, B., Çay, E., & Çiçek, M. (2018). Özel eğitim öğretmen adaylarının bilimsel dayanaklı uygulamalar hakkındaki görüşleri. *Journal of Human Sciences*, 15(3), 1756–1772.
- Çitil, M. (2012). *Yasalar ve özel eğitim*. Vize Yayıncılık.
- Demir, Z. (2017). *Özel gereksinimli bireylerde eğitim modelleri ve uygulamaları* (Doktora tezi). Anadolu Üniversitesi.
- Eikeseth, S., Klintwall, L., Jahr, E., & Karlsson, P. (2012). Outcome for children with autism receiving early and intensive behavioral intervention in mainstream preschool and kindergarten settings. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 6(2), 829–835.
- Ergül, C., Baydık, C., & Demir, Ş. (2013). Özel eğitim öğretmen adaylarının ve öğretmenlerinin yeterliklere ilişkin görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(1), 499–522.
- Fombonne, E. (2018). The rising prevalence of autism. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 59(7), 717–720.
- Fryling, M. J. (2013). Theory, philosophy, and the practice of applied behavior analysis. *European Journal of Behavior Analysis*, 14(1), 45–54.

- Güleç-Aslan, Y. (2017). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarla çalışan eğitimcilerin ABA algıları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 32, 1013–1032.
- Güner Yıldız, N., Akın, E., & Okatan, İ. (2020). Opinions of school counselors about problem behaviors and applied behavior analysis. *Journal of Kırşehir Education Faculty*.
- Kabasakal, Z., & Çelik, N. (2010). Sosyal beceri eğitiminin ilköğretim öğrencilerine etkisi. *İlköğretim Online*, 9(1), 203–212.
- Karaaslan, Ö., & Kutlu, M. (2010). OSB’li çocuklarda sosyal öykü kullanımı. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), 1–17.
- Kirk, S. A., & Gallagher, J. J. (1989). *Educating exceptional children*. Houghton Mifflin.
- Kuzu, A. (2011). Veri toplama yöntem ve araçları. S. D. Erişti & A. A. Kurt (Ed.), *Bilimsel araştırma yöntemleri* (ss. 95–117). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kırcaali-İftar, G. (1992). Kaynaştırma becerileri öz değerlendirme aracı. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5, 119–129.
- Lovaas, O. I. (1987). Behavioral treatment and normal educational and intellectual functioning in young autistic children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55(1), 3–9. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.55.1.3>
- McConnell, S. R. (2002). Interventions to facilitate social interaction for young children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 32(5), 351–372.
- Meral, B. F. (2017). OSB’li çocuklarda beslenme problemleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18(3), 493–508.
- Mesibov, G. B., & Shea, V. (2011). The TEACCH program in the era of evidence-based practice. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 41(5), 589–593.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*.
- Newcomb, E. T., & Hagopian, L. P. (2018). Treatment of severe problem behaviour in children with ASD. *International Review of Psychiatry*, 30(1), 96–109.
- Özsoy, Y., Özyürek, M., & Eripek, S. (2002). *Özel eğitime muhtaç çocuklar: Özel eğitime giriş*. Karatepe Yayınları.
- Rakap, S., Birkan, B., & Kalkan, S. (2017). Türkiye’de otizm spektrum bozukluğu ve özel eğitim. S. Rakap (Ed.), *Sivil Düşün AB Programı Raporu*.
- Rutherford, R., Mathur, B., Sarup, J., Quinn, R., & Mary, M. (1998). Promoting social communication skills. *Education and Treatment of Children*, 21(3), 354–369.
- Short, C. (2006). *Social skills training to increase self-concept in children with ADHD* (Master’s thesis). ProQuest Dissertations.
- Smith, D. D. (2007). *Introduction to special education: Making a difference*. Pearson Education.
- Sucuoğlu, B., Diken, İ. H., Demir, Ş., Ünlü, E., & Şen, A. (2010). *Özel eğitim terimler sözlüğü*. Maya Akademi.
- Tekin-İftar, E. (2014). *Uygulamalı davranış analizi*. Vize Yayıncılık.
- Ünlü, E. (2012). *ADÖSEP’in etkililiği* (Doktora tezi). Anadolu Üniversitesi.

- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, A. (2010). *Türkiye’de özel eğitim uygulamaları ve sorunları* (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Yi, Z., & Dixon, M. R. (2020). Increasing adherence to telehealth ABA parent training. *Behavior Analysis in Practice*, 14(1), 58–74.
- Yüksel, G. (1999). Sosyal beceri eğitiminin üniversite öğrencilerine etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2, 37–45.
- Whalon, K. J., Al Otaiba, S., & Delano, M. E. (2009). Evidence-based reading instruction for individuals with ASD. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 24(1), 3–16.
- .